

Kitap Tanıtımı

Nail KARAGÖZ*

Ahmet Hamdi Paşa, *İslâm Dünyası ve İngiliz Misyoneri-İngiliz Misyoneri Nasıl Yetiştiriliyor?*, sadeleştiren: Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2006, 120 s.

Misyonerlik, dünün meselesi olmak kadar basit değil; tam tersine güncel, somut ve uygulanan ülkeler açısından tahribi yüksek, uzun süreli bir problemler yumağıdır. Ülkemizdeki misyonerlik faaliyetlerinin bu günü ile ilgili üç yıl kadar önce TSK'nın, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ve Ankara Ticaret Odası'nın yayınladığı raporlar, konunun ciddiyetini ortaya koyacak niteliktedir. Misyonerlerin kullandıkları yöntemler, uyguladıkları taktikler dikkate alındığında bu işin programlı ve kurumsal destekli olduğu kolayca görülebilmekte ve bunları nasıl öğrendikleri, nasıl yetiştirildikleri sorusu ister istemez akıllara gelmektedir.

Ahmet Hamdi Paşa'nın 1914'te yazdığı, *İslâm Dünyası ve İngiliz Misyoneri-İngiliz Misyoneri Nasıl Yetiştiriliyor?* adlı kitabı, işte bu soruya cevap verecek içeriktedir. Yazar, görevli olarak Yemen'e gitmiş, orada bulunan Abdullah Mansur adında bir İngiliz misyonerle tanışmıştır. Kitap bu yolculuk sırasında öğrenilenleri ve misyonerlik karşısında alınabilecek önlemleri ihtiva etmektedir. Bunun yanında yazar, Deniz Yarbay (Bahriye Kaymakamı) Mustafa Bey'in 25 yıl kadar önce İngiltere seyahati sırasında misyonerlerden öğrendiklerini de anlatmaktadır. Kitabın 38-87. sayfaları arası Mustafa Bey'in hatıralarına ayrılmıştır.

Kitap, Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu tarafından notlar eklenerek sadeleştirilmiş ve 2006'da basılmıştır. Baş tarafında Ali Birinci'nin, Ahmet Hamdi Paşa'yı tanıtan bir yazısı mevcuttur. Zafer Çınar tarafından hazırlanan ve Yeditepe tarafından 2007 yılında basılan bir nüshası daha bulunmaktadır. Bu nüshada ise ilk olarak misyonerlikle ilgili özet bilgiler veril-

* Adana-Ramazanoğlu İlköğretim Okulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

mektedir. Yazara ait herhangi bir bilgi yoktur. Biz tanıtımımızı Prof. Cemal Sofuoğlu tarafından hazırlanan nüsha üzerinden yapacağız.

Prof. Cemal Sofuoğlu, kitabın yüreğini yaktığını ve her müslüman Türkün de yüreğini yakmasını istediğini ifade ediyor. Aslında misyonerlik konusuna biraz vakıf olanların yürekleri yıllardır sessiz ama derinden yanıyor. Ancak söz konusu kitabın yanan yüreklerle ilaç gibi geldiğini söylemek gerekir. Zira bu konularla ilgilenen, tasalanan, çareler arayan değerli ve duyarlı şahsiyetlerin olduğunu bilmek önemli bir teselli kaynağıdır.

Ahmet Hamdi Paşa, 1871' de doğmuştur. İyi bir tahsil görmüş ve bazıları kendi özel merakıyla olmak üzere okuyup anlayacak derecede toplam 10 dil öğrenmiştir. 29 yaşındayken mirlivalığa (tuğgenerallik) yükselmiş; devletin çeşitli kademelerinde üst düzey vazifeler üstlenmiş, devletin bütün madalya ve nişanlarına layık görülmüştür. Bir dönem Sultan Vahdettin'in yaveri olmuştur. 8 Ocak 1935 yılında Köstence'de vefat etmiştir.

Yazar, Yemen'de devlet görevinde iken Hacı Ali ve Abdullah Mansur adında iki İngiliz'in bulunduğunu ve bunların halkla kaynaştığını öğrenir. Müslüman olan bu İngilizlerin, hayatlarını kabileler arasında geçirmelerinin nedenlerini araştırmayı vicdani bir görev kabul eder.

Bir yolculuk sırasında Naci adında bir şeyhten Abdullah Mansur hakkında bilgi alır. Asıl adı Mr. Wayman Burry'dir. İngiltere'de Şarkiyat Enstitüsünde (Ensttue Orientale) eğitimi tamamladıktan sonra uzun yıllar Arabistan'da kaldığı için Arapçayı çok iyi bilir. Londra hayvan ilimleri derneğine üye olduğundan kuşlar hakkında fazlaca merakı ve bilgisi vardır. Yemen'in stratejik öneme sahip Hıraz kasabasındaki kuşları inceler, iyi harita çizer, araziye ve arazide bulunan madenleri inceler. Önemli yerlerin fotoğraflarını çeker. Dostlarına ve çevresindekilere yaptığı ikramlar ve cömertliği dillere destandır. Pazartesi-Perşembe oruç tutar ve evinden çıkmaz. Araplar gibi yer içer, giyinir, yatar kalkar. İçten pazarlıklı bir adamdır.

Ahmet Hamdi Paşa, Abdullah Mansur hakkında Menâha kaymakamı Mehmet Bey'den de bilgi alır. O, Abdullah Mansur'dan daha zeki ve bilgili birisi olan Hacı Ali adında birinden bahseder. Bu kişinin San'a'da vali ve komutanların gözünün önünde yaşadığını ama kendisine bir şey yapılmadığını, tek bir polisi olan Menaha'da kendisinin hiçbir şey yapamayacağını söyler.

Yazar, Abdullah Mansur'u ilk Menâha'da görmüştür. O zaman sakallı ve sarıklı olan bu İngiliz, Hadide'de gördüğünde Avrupalı kıyafetine bürünmüştür. Yazar, bu durumun inanılmaz bir aktörlük olduğunu belirtir.

Ahmet Hamdi Paşa, kitabın 38-87. sayfaları arasında Deniz Yarbay (Bahriye Kaymakamı) Mustafa Bey'in 25 yıl kadar önce başından geçenleri kaydettiği kadarıyla anlatır: Mustafa Bey, Sultan Abdülmecit Han zamanında deniz yoluyla İngiltere'ye gider. Oraya vardıklarında gemiye iki kişi gelir. Çok iyi Türkçe konuşan bu kişilerden Mr. John, Mustafa Bey ile özel olarak ilgilenir. Mustafa Bey, Mr. John ile çarşı-pazar dolaşırlar. Ancak geceyi dışarıda geçirmeye izni yoktur. Mr. John, 15 gün içinde Mustafa Bey'in geceyi dışarıda geçirmesini sağlayan izin telgrafını getirir. Bu, o günün şartlarında imkânsız gibi görünmektedir. Mustafa Bey Mr. John'un bu itibarına ve gücüne akıl erdiremez.

Mr. John, İngiltere'de gayet kuvvetli ve zengin ve son derece faal bir misyonerlik cemiyetinin varlığından söz eder. İngiltere millet ve Hükümeti bu cemiyete teşekkür borçlu olduğunu çünkü dört yüz milyon halkı İngiltere'ye bağlayan ve onlara tanıttırmanın misyonerlik cemiyeti olduğunu söyler.

Mr. John, nasıl yetiştirildiklerini şöyle anlatır: "Ben ve arkadaşım Herbert on yaşında iken misyonerlik cemiyeti tarafından İstanbul'a gönderilmiştik. Elçimiz beni sefaret kavası, Ali Ağaya teslim etti ve şu tembihte bulundu: "Ali Ağâ, bu çocuğun ismi İbrahim'dir ve senin oğlundur. Herkese öyle söyleyeceksin. Aylık olarak sana on lira vereceğiz. Bu para ile çocuğu mahallenizin mektebinde okutacaksın ve tıpkı kendi soyundan olmuş çocuğun gibi yedirecek, içirecek ve giydireceksin. Âdetiniz nasılsa öyle terbiye edeceksin. Ayda bir kere gecele-yin sefarethaneye getirip bana göstereceksin!" dedi... (s. 41) "Bir gün elime on paralık kâğıt helvası sıkıştırarak mahalle çocukları arasına salıverdiler. Bir kaç ay kadar sıkıntı çektim; Türkçe bilmediğim için kimse bana önem vermiyor ve dilsiz diyorlardı. Beni dışlıyorlardı. Evde daima Türkçe konuşulduğu gibi, devam ettiğim mahalle mektebinde de başka bir dille konuşan olmadığından yavaş yavaş kulak dolgunluğuyla Türkçeyi öğrenmeye başladım... Mektepte de Hoca Efendi ilgi göstermeye başladı. Sesim iyi ve gür olduğundan Amme cüzünü güzelce okuyordum, hatta ezberledim. Derslerimde ileri gittim."

“Neyse, bu şekilde ilk mektebi ve Rüşdiye derslerini gördük(s. 42)ten sonra Beyazıt Camii’nde Müderris Palabıyık Ali Efendi’nin ders halkasına dâhil oldum. Sarf, nahiv, avâmil, kâfiye, mantık, tasavvurât, tasdikât, kelâm, fıkıh, tefsir vb. gibi birçok kitapları sırasıyla okudum ve öğrendim...Fransızca öğrenme hevesine düştüm. Bir müddet aradıktan sonra Dellâl oğlu Dikrân Efendi isminde bir Ermeni buldum... Ders verşi o kadar mükemmel idi ki az bir zaman zarfında Fransızca konuşmağa da muvaffak oldum. Arapça dersinde arkadaşların içinde birinci idim...”

“Câmi dersini tamamlayarak icazet aldım yâni sünnî bir müderris oldum. Dersaadet'e (yâni İstanbul'a) gelişimden icazet alıncaya kadar her ay bir kere geceleyin elçiliğe gider ve elçinin iltifatına mazhar olurum. İngilizce, Fransızca, Türkçe ve Arapça okur-yazar olduğumdan Bab-ı Alî'ye devama başladım. Dışişleri Bakanlığı tercüme kalemine me'mûr olarak atandım. İngiltere elçiliği ile ilgili genel ve özel işlerde daima elçiliğe ben gönderiliyordum. Kısa sürede Hariciye'de tercüme odası baş kalfası oldum. Misyonerlik Cemiyetinden gelen bir emir üzerine Londra'ya dönmem gerektiğinden, sakal ve bıyıklarımı traş ettirdikten ve hocalık elbiselerimi çıkararak bir Avrupalı kıyafetine girip başıma bir silindir şapka geçirdikten sonra değerli arkadaşlarıma veda ederek İngiltere'ye döndüm. Yeni şeklim beni tanıyanları tabii olarak hayrete düşürdü.”

“Misyon Cemiyetinden Herbert'e verilen görev Bektaşî tarikatını öğrenmek olduğundan benim gibi yetiştirildikten, yani Sünniliğe ait bilgileri öğrendikten sonra Konya'ya gönderildi. Herbert, ... akşamcılığa bayılır, dünyalığa önem vermez, kimse aleyhinde ağzını açmazdı. Zaten yaratılışça Bektaşî idi. Şiire meraklı olan Herbert, Türkçe, Arapça ve Farsça birçok kasideler mersiyeler, methiyeler ezberine almıştı. Sırası düştükçe onlardan birini okurdu.”

“Mr. Herbert'in Müslümanca ismi Muhammed Ali idi. Muhammed Ali her akşam kahvahâne ve bozahanelere devam etti...Herbert'in her hali dostlarının sevgisini çeker ve kalplerini kazanırdı...(s. 44) Erenlerden biri “Adına kurban olayım Muhammed Ali, imanım, sen doğuştan canlardansın ham ruhlar arasında yerin yoktur. Noksanın nasip almamandır. Haydi Pîr evine gidelim, o merasimi de yapalım, olsun bitsin” dedi. Oradakiler bu teklifi alkışladı. Herbert, yâni Muhammed Ali de “Hay hay gidelim canıma minnettir ehl-i beyte, âl-i 'a-

bâ'ya canım feda” dedi. İki üç gün içersinde Herbert yahud Muhamed Ali Bektaşî tarikatına girdi. Sonraları tarikatta Halife derecesine kadar çıktı.”

Mr. John devam eder: “...İşte böylece misyoner yetiştirilir. Hindistan'da, Çin'de, Belucistan'da hatta o çetin Afganistan'da, Afrika, Amerika, Avustralya'da ve bu kıtaların en ücra köşelerinde adalarda, hülasa dünyanın her noktasında bulunmuş bizim gibi yetiştirilmiş ve oralardaki mezhepleri, örf ve âdetin, akaidin âlimi ve şahidi olmuş birçok zatın bir araya gelmesiyle meydana gelmiş cemiyete “Misyonerlik cemiyeti” denir. *Bu cemiyetin görünüşteki görevi Protestanlığı yaymak ve anlatmak, gizli görevi ise İngiliz siyaset ve çıkarını sağlamak için keşiflerde ve teşviklerde bulunmaktır.* Mustafa Efendi iyi bil ki ne bir insan, ne de bir hükümet durumunu bilmediği bir arazide, ahlâk ve âdetini bilmediği bir halk ve kabile arasında uzun müddet kalamaz. Çünkü tarihen sabittir ki, körü körüne istilâ edilen yerlerde çok durulmaz. İngiltere elindeki yerleri pek güzel bildiği gibi istilâ edeceği kıtaları önceden inceleyerek öğrenir. Ondan sonra siyasi vasıtalarla işini hazırlar ve günü gelince ansızın orayı istilâ (s. 45)eder. Böylece o kıtaya girdiği zaman bir yabancı evine değil kendi evine giriyor gibi girer. ... İngilizler... her işte evvelce uzun uzadıya düşünülmüş bir program dâhilinde hareket ederler. Ama başarıya ulaşırlar veya ulaşamazlar ona bir şey diyemem. *Emin ol ki yüz sene sonra yapılacak bir işin planlaması bugünden düşünülmüş, hazırlanmıştır.* Bu gibi hizmetlerde Misyonerlik Cemiyetinin pek çok çabası olur.”

Mustafa Bey macerasını anlatmaya şöyle devam eder: “Bu hikâyeyi dinlerken içimden İngilizlere o kadar bahriyeli küfürleri atıyordum ki ekserisinin yakası açılmamıştı. Biz uykuda iken İngilizler bezlerini dokuyorlar, biz ise uyandıığımız zaman o bezlerin pazara çıkarıldığını görüyoruz.”

Mustafa Bey, misyoner cemiyetinin resmi dairesine davet edilir. Daireyi ziyaretten sonra akşamüzeri misyonerlik cemiyetinin başkanının evine gideceklerini ve akşam yemeğini orada yiyeceklerini anlar.

Misyoner cemiyeti binası birçok daireye ayrılmıştır. Sünni kısmın 4 dairesi, Alevi yani Şii kısmının 25 dairesi vardır. Her tarikata özgü misyonerler mevcuttur. Şimdiye kadar çıkan bütün ilmi eserler kütüphanelerinde mevcuttur.

Burada Mr. John, İncil'e inanmadığını şu sözleriyle ifade eder. "Şimdi İsa'nın nasıl doğduğunu, ne şekilde büyüdüğünü ve neler yapıp neler söylediğini, yazan, nakil ve hikaye eden bir kitap nasıl Allah'ın kitabı olur?" O, aynı şekilde Tevrat'a da inanmamaktadır. Ne var ki talih ve kaderin kendisini şimdiki mesleğine sevk ettiğini, İngilizliğin bu meslekte bulunmayı gerektirdiğini söyler.

Mr. John, çalışma usullerini şöyle anlatır: "Dünyanın her tarafına yayılmış misyonerler üç ayda bir misyoner cemiyetine bir rapor gönderirler. Bu raporlar ilgili dairelere havale olunur... Sonra rapor sahiplerine talimatlar yazılır. Misyoner heyeti gece-gündüz bu gibi işlerle meşguldür ve İngiltere hükümetinin bütün daireleriyle sıkı bir ilişki içinde bulunmaktadır."

Mustafa Bey, Mr. John'dan (İbrahim Zeki Bey) bunları öğrenmiştir. Bir gün sonra cemiyeti başkanı Mr. Botingress'in evine davet edilir. Mr. Botingress özetle şunları anlatır: "Herhangi bir millet, yabancı unsurlarla çekinmeden birleşir, karışır ve incelemiden onların adet ve geleneklerini alırsa o ırk yok olmaya yüz tutar. İngilizler kendileri içindir. Hâlbuki siz herkes içinsiniz. Fazlasıyla taklitçisiniz. İşte bunun için kaybediyorsunuz." *Avrupalılar'ın bir dost gibi içinize girmesine cemiyetimizin ön ayak olduğunu söylerken doğrusu kızarıyorum. Siyaset dolabını istenildiği gibi çevirmek için iki yol vardır: Birincisi Misyonerlik, ikincisi farmasonluktur. Dervişliği de hesaba katmalıdır."*

Misyoner Cemiyeti başkanı Mr. Botingress ve Mustafa Bey arasında çeşitli konular konuşulduktan sonra Mr. Botingress konuyu dışişlerine getirir: "İngiliz siyasi memurları tam bir titizlikle yetiştirilirler... Her elçinin türlü karanlık, kapalı, baskılı işlerde parmağı vardır. Buldukları ülkelerin ruhuna girerler. Merhametsizliğimiz bizi yeryüzünde egemen kıldı ve kılacaktır... Mustafa Efendi ülkenize döndüğünüzde bunları arkadaşlarınıza anlatıp onları uyanık olmaya çağırınız. Ben İngiliz'im; hem de öz be öz, su katılmamış bir İngiliz'im. Az laf söylemek bizim meslek ve meşrebimizin gereğidir. Ne çare ki Osmanlıları severim ve meylim vardır. Onun için sizinle bir doğulu gibi sohbet ettim, dertleştim. Zihnimde gizli ne varsa açtım."

Mustafa Bey, Mr. Botingress'in evinden ayrılıp ertesi gün Mr. John ile birlikte Protestan kilisesine gider. İbadetin ardından Mr. John, misyonerliği anlatmaya devam eder:

“Londra’da bir misyoner okulu vardır. Dışarıda eğitim görenler, döndüklerinde bu okula devam ederler. Sınavı kazanırlarsa misyoner olurlar... Protestanlığın yayıldığı her milletten misyoner olabilir... Bankalarda kendi adlarına paraları vardır. İstedikleri kadar alabilirler ve en uygun yere harcarlar. Şimdiye kadar bir misyonerin bu paraları kötüye kullandığı işitilmemiştir.”

Kitabımızın yazarı Ahmet Hamdi Paşa Bahriye Kaymakamı Mustafa Bey’den aktardığı bilgileri burada bitirir. Paşa, bundan sonra misyonerlikle ilgili çeşitli bilgiler verir ve kendi düşünce ve çözüm önerilerini sıralar: Müslümanlar birbirlerini sevmelidirler. “İslam Dini Yayma Cemiyeti” kurulmalı ve misyonerlerin programları kullanılmalıdır. Bir okul kurularak burada İslam’ı anlatacak kimseler yetiştirilmelidir. Osmanlı ilerlemeyi batıdan, kuvveti doğudan ve güneyden almalıdır. Yazar kitabı yazma amacının İslam dünyasını karıştırmak değil; uyararak olduğunu belirtir. Çünkü artık zulme ve gazaba tahammülümüz kalmamıştır. Osmanlı ülkesinde problemler eksik olmaz... Çünkü biz Müslümanlara, Hıristiyan olmadıkça dünya yüzünde rahat ve huzur gösterilmemesi haçlılar tarafından kararlaştırılmıştır.

Yazar son olarak sabır ve inançla yolumuza devam etmemiz gerektiğini kaydeder. Zira bir kimse zamanı gelmeden bir şeyi isterse ondan mahrum kalır.

DEĞERLENDİRME

Günümüzde misyonerliği anlatan çok sayıda kitap olmakla birlikte onların kendi ağzlarından dökülen cümlelerle kendilerini anlatanlarına az rastlanır. Misyonerlerin samimi itiraflarını bu yolla öğrenmiş olmaktayız. Kitabın bu yönü onu değerli kılmaktadır.

Bunun yanında yazarın kitapta kendi incelediği ve öğrendiği bilgilerden çok Mustafa Bey’den naklettiklerini anlatmasının pek isabetli olduğu söylenemez. Ancak yine de Mustafa Bey’in yaşadıklarının kayıt altına alınması bakımından kitabın dikkate değer olduğu ifade edilebilir.